

Úvod.....	5
1 HISTORIE DUCHOVNÍ PÉČE O VĚZNĚ NA ÚZEMÍ DNEŠNÍ ČR OD POLOVINY 19. STOLETÍ DO SOUČASNOSTI.....	7
1.1 Druhá polovina 19. století – II. světová válka.....	7
1.2 Poválečné období a doba komunismu.....	10
1.3 Duchovní služba v českých věznicích po r. 1989.....	11
1.3.1 Vězeňská duchovní péče v začátcích.....	11
1.3.2 Občanské sdružení vězeňská duchovenská péče a dohoda o duchovní službě.....	12
1.3.3 Vývoj profesionální duchovní služby v rámci Vězeňské služby ČR.....	13
2 VĚZEŇSTVÍ PO LISTOPADU 1989.....	15
2.1 Transformace vězeňství.....	15
2.2 Výkon trestu odnětí svobody.....	16
2.2.1 Typy věznic.....	16
2.2.2 Účel výkonu trestu odnětí svobody.....	17
2.3 Výkon vazby.....	19
3 SPECIFICKÉ POŽADAVKY NA PASTORACI VE VĚZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ.....	22
3.1 Vymezení pojmu pastorační.....	22
3.2 Pastorační a sociální péče.....	24
3.3 Člověk – vězeň.....	26
3.4 Východiska pro pastorační ve věznicích.....	27
3.5 Specifika pastorační ve věznicích.....	31
3.6 Specifika pastorační ve výkonu vazby.....	33

4.	DOKUMENTY UPRAVUJÍCÍ DUCHOVNÍ PÉČI VE VS ČR, PŘEDSTAVENÍ A ANALÝZA.....	36
4.1	Vězeňská duchovenská péče.....	36
4.2	Vězeňská duchovní služba.....	37
4.3	Právní rámec duchovní péče – představení a analýza.....	37
5.	DUCHOVNÍ PÉČE Z HLEDISKA KONCILNÍCH A POKONCILNÍCH DOKUMENTŮ.....	41
5.1	Výchozí bod porovnání – stanovy VDP.....	41
5.2	Koncilní a pokoncilní dokumenty.....	42
	Závěr.....	44
	Použitá literatura.....	47
	Přílohy.....	I

ÚVOD

Inspirací pro zvolení tématu práce byl zájem o oblast duchovní péče ve vězeňství podněcený studiem na KTF UK a zároveň vlastním několikaletým působením na různých pozicích ve Vězeňské službě ČR. Při něm mne vždy oslovovala problematika budoucnosti vězňů a otázka, jak skutečně podporovat a rozvíjet takové postoje a dovednosti, aby se už nikdy nemuseli do světa za mřížemi vracet. Záběr této problematiky je velmi široký, ať již z hlediska např. pedagogického, psychologického, sociálního, či teologického. Duchovní péčí se budu v rámci této práce zabývat proto, že ji považuji za jeden ze způsobů, jak lidem v této oblasti pomoci. Podpořit toto tvrzení bude také součástí cíle práce. Tím bude zejména představení působení Vězeňské duchovenské péče a Vězeňské duchovní služby na poli duchovní péče ve vězení jako naplňování pastorační činnosti v širším slova smyslu.

Pro splnění vymezeného cíle bude načrtnuta dějinná kontinuita duchovní péče o uvězněné a budou uvedeny důvody a východiska k této pastorační činnosti v méně obvyklých situacích. Proto je práce předložena v rámci oboru pastorální teologie.

Dějinná kontinuita bude v rámci první kapitoly načrtnuta od druhé poloviny 19. století, odkdy lze poprvé zaznamenat a dále sledovat duchovní péči splňující kritéria pro pastorační činnost v širším slova smyslu, přes období úplného potlačení duchovní péče jako oficiální součásti vězeňství až k jejímu obnovení v novodobé historii ČR.

Ve druhé kapitole bude představen obraz vězeňství po roce 1989. Nejprve budeme seznámeni s procesem transformace vězeňství. Pak bude pojednáno o výkonu trestu odnětí svobody podle typů věznic, kde se trest dle míry závažnosti spáchaných trestných činů vykonává, a o jeho účelu. Na závěr kapitoly představíme problematiku výkonu vazby v porovnání s výkonem trestu odnětí svobody.

Po seznámení se s těmito výchozími informacemi budeme moci ve třetí kapitole pojednat o specifických požadavcích na pastorači ve vězeňském prostředí. Jako výchozí bod bude vymezen pojem pastorače a

v jeho rámci budou předloženy též argumenty proč věnovat péči lidem ve vězení. Následovat bude porovnání sociální a pastorační péče o vězněné a bude představen člověk, kterému je duchovní péče ve vězení primárně věnována. Na tomto základě budeme moci nacházet východiska pro pastorační péči vězňů s ohledem na rozdíly mezi odsouzenými a obviněnými včetně vlivu prostředí, ve kterém se tyto skupiny nacházejí. Dále se seznámíme se specifiky pastorační péče mezi vězni s ohledem na požadavky kladené na duchovní a na úskalí, se kterými se lze při pastorační péči vězňů setkat.

Čtvrtá kapitola se bude věnovat dokumentům, které upravují duchovní péči ve vězeňském prostředí z hlediska právních předpisů a vnitřních předpisů vězeňské služby.

V závěrečné páté kapitole pak budou získané poznatky o duchovní péči ve vězeňském prostředí posouzeny a vyhodnoceny z hlediska koncilních a pokoncilních dokumentů, jež lze k pastorační péči v tomto prostředí vztahovat.

1 HISTORIE DUCHOVNÍ PÉČE O VĚZNĚ NA ÚZEMÍ DNEŠNÍ ČR OD POLOVINY 19. STOLETÍ DO SOUČASNOSTI

V první kapitole práce považuji za vhodné nastínit historii této služby na území dnešní ČR, kdy za výchozí bod klademe 2. polovinu 19. století.

1.1 Druhá polovina 19. století – II. světová válka

Od poloviny 19. století můžeme zaznamenat nejen působení mezi vězni zejména ve smyslu duchovní péče zaměřené na zajišťování bohoslužeb a s tím související činnosti, ale i snahy o mnohem širší působení na cílovou skupinu. Velký podíl na poskytování péče vězňům měly tehdy řeholní řády Svatého Františka, Redemptoristé a Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.¹

V činnosti Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského lze nalézt výše naznačené snahy o mnohem komplexnější působení na vězně. Způsob, jakým tato kongregace ve své době péči o vězně pojala, nám pomáhá dotknout se smyslu duchovní péče o vězně z hlediska, které vnímáme jako jedno ze směrodatných pro dnešní dobu. Jedná se o takovou péči, jež neklade důraz pouze na oblast „péče o duši“, nýbrž v ní má místo i otázka pomoci člověku v konkrétní situaci a v daných podmínkách z křesťanské pozice. V souvislosti s tím nelze opomenout aktivity kongregace v pražských Řepích, kde již v šedesátých letech 19. století v budově bývalého sirotčince vzniká ženská trestnice, jejíž správou, včetně převýchovy uvězněných žen, byly pověřeny řeholnice. Sestry pracovaly spolu s odsouzenými ženami na přilehlých polnostech a v hospodářství. Pěstovala se tu zelenina a ovoce, pralo se prádlo pro nemocnici Pod Petřínem, ženy byly zaměstnávány v dílnách ručních prací. Za dobu působení v této oblasti prokázaly řeholnice schopnost spojit prakticko-teologický, sociální a penitenciární přístup. Ústav si záhy získal vážnost a respekt. Již pět let po nastěhování prvních vězeňkyň obdržel zvláštní

vyznamenání od Ministerstva spravedlnosti. Vysokou úroveň si ústav udržel i nadále, a proto v době 1. republiky udělilo Ministerstvo spravedlnosti záslužný zlatý kříž S. M. Consalvě Strnadové za vzorné vedení ústavu během 1. světové války. V roce 1930 byl ústav vysoce oceněn ze strany účastníků světového sjezdu Společnosti pro trestní právo a vězeňství, kteří jej navštívili při příležitosti konání tohoto sjezdu v Praze. Bohužel, stejně jako v mnoha jiných oblastech působení církve, byla činnost kongregace na tomto poli ukončena po únoru 1948. Po období nesvobody bylo v roce 1996 opět navázáno na tradici a v současné době je v části objektu, který byl kongregaci roku 1993 navrácen, umístěno několik desítek odsouzených žen. V souvislosti s jejich výkonem trestu odnětí svobody zde znovu dochází k velmi těsné a ojedinělé spolupráci mezi kongregací a Vězeňskou službou ČR.²

Z hlediska komplexnějšího působení mezi vězni lze kladně hodnotit též redemptoristy, kteří od padesátých let 19. století vykonávali duchovní správu v tzv. Svatováclavské trestnici v ulici Na Zderaze.³

V souvislosti se Svatováclavskou trestnicí je však nutné ještě před působením redemptoristů zmínit reformní úsilí P. Františka Josefa Řezáče, který ve Svatováclavské trestnici před příchodem redemptoristů působil. Ten byl v roce 1851 pověřen odbornou vězeňskou komisí, aby vypracoval výukový plán pro vězně se zaměřením nejen na jejich mravní polepšení, ale i na efektivnější využití jejich pracovní síly. Tím došlo ke zrodu jeho stěžejního penologického díla „Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců“. Toto dílo je dodnes uváděno jako první odborné dílo směřující k humanizaci českého vězeňství. Neomezuje se pouze na problematiku duchovní péče, nevolá jen po humanizaci soudobého penitenciárního systému, ale přináší i možnosti reformy práce s odsouzenými. Ta spočívá ve stanovení základních principů pro budování trestnic a káznic, tj. „nemají vězně kazit, ale polepšovat,“ z čehož vychází tři základní stránky věznice, a to občansko-zákonní,

¹ Srov. MITÁŠ Václav (ed.): Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby v ČR, 2007, 15, 19.

² Srov. BAJCURA Lubomír: Tři výročí spolupráce s boromejkami, in: České vězeňství 6 (2004) 28-29; <http://www.domovrepy.cz/s03zeny/historie.php>, (20. 11. 2007).

³ Srov. UHLÍK Jan: Svatováclavská trestnice, in: České vězeňství 2 (1993) 17.

nábožensko–mravní a výchovatelská. Tyto tři stránky kladou na věznicí požadavky dostatečné bezpečnosti, zdravotní a hygienické nezávadnosti, dále požadují spolupráci a vliv „školy, chrámu a knihovny“ a konečně diferencované ubytování, přiměřené zaměstnávání a vhodné prostředky k zajištění kázně a pořádku.⁴ Všechny tyto požadavky jsou dnes součástí humanizace českého vězeňství po překonání nejistoty počátku 90. let 20. století.⁵

Na vězeňské duchovní klade P. Řezáč požadavky obecného vzdělání se zakotvením ve filozofii a pedagogice spolu s formálním teologickým vzděláním, které má vést k „polepšování a lékařství duchovnímu“. Zároveň od duchovních vyžaduje orientaci v oblasti vězeňství, trestní politiky, legislativy a dle dnešní terminologie v oblasti forenzní psychologie. Mezi povahové vlastnosti vězeňského duchovního patří dle něho příznivost, sdílnost a soucit na jedné a přísnost s pevností na druhé straně, a to ve vzájemné rovnováze. Zároveň považuje za nezbytné pevné mravní a náboženské zásady spolu s důvěrou v Prozřetelnost a lidstvo samo. Neopomíjí ani opatrnost jako ochranu před nedůvěrou a lehkověrností a klade i požadavek dobrého tělesného zdraví.

Práce duchovního ve věznicí se však dle něj neliší od práce v jakékoli jiné obci a spočívá ve veřejném a individuálním vyučování, veřejných i soukromých náboženských cvičeních spolu s modlitbou, zpěvem a církevní kázní spojenou se zpovědí a přístupem k eucharistii. Z dnešního hlediska lze u P. Řezáče jistě pozitivně hodnotit jeho vstřícný postoj ke společnému působení kaplanů různých konfesí, jak vyplývá z jeho popisu systému ve věznicích v Ženevě a St. Gallenu.⁶

Po příchodu redemptoristů bylo ve Svatováclavské trestnici zavedeno tzv. kontumační ubytování vězňů. To nově spočívalo v tom, že příchozí vězni byli nejprve ubytováni samostatně a nestýkali se s nikým jiným než

⁴ Srov. MITÁŠ: op. cit., 15-17; http://institut.vscr.cz/clanky/?cl_id=16, čl. 3, (15. 1. 2008).

⁵ Srov. § 2 odst. 1,2 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, kde jsou stanoveny hlavní zásady výkonu trestu, které jsou velmi podobné doporučením P. Řezáče: „Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.“

⁶ Srov. MITÁŠ: op. cit., 15-18.

s duchovními. Po rozhodnutí, kam budou umístěni, absolvovali generální zpověď a byli ubytováni mezi ostatní vězně. To byl po působení P. Řezáče další posun zejména v přístupu k vězňům. Dále je u redemptoristů ceněno, že si u mnohých vězňů dokázali svým přístupem získat jejich důvěru. Svěření vězni byli vedeni jednak k pokoře a pokání, jednak k přijetí zodpovědnosti za vlastní jednání, mimo jiné i prostřednictvím akceptace uděleného trestu. Zároveň redemptoristé usilovali o zlepšení prostředí vězení a kladně ovlivňovali i chování personálu trestnice vůči odsouzeným. Snažili se personál vést k tomu, že „trestanci jsou též lidé, že surovostí se nenapraví, naopak stanou se divočejšími a zarytějšími.“⁷

Kromě těchto uvedených příkladů působení mezi vězni, jež u boromejek přetrvává až do ukončení ze strany úřadů po únoru 1948, lze jako převládající prvek v duchovní péči o vězně od 2. poloviny 19. století do vzniku 1. republiky vnímat zajišťování bohoslužeb a s tím související činnosti.

V době 1. republiky je pak známo působení kaplanů jako zaměstnanců příslušných věznic, ve 30. letech 20. století však dochází k postupnému přenášení působnosti duchovních na místní farní úřady. Do věznic docházejí duchovní státem uznaných církví (včetně židovské obce). Náplní jejich činnosti bylo však opět pouze zajišťování bohoslužeb, katechezí pro zájemce a vysluhování svátostí. K nim měli přístup všichni vězni.

O Protektorátu Čechy a Morava platí, že jedinou možností duchovní péče bylo zajišťování bohoslužeb, samozřejmě vzhledem k situaci vyjma židovských.

1.2 Poválečné období a doba komunismu

V letech 1945 – 48 je duchovní péče na okraji zájmu. Ve vězeňství byla snaha navázat na období před rokem 1939, zcela ji však přehlušuje vypořádávání se s pachateli trestných činů podle tzv. Retribučních dekretů, tedy zejména s kolaboranty a válečnými zločinci.

⁷ Srov. UHLÍK: op. cit., 19.

Po roce 1948 nastává období vytlačování duchovní služby pro vězněné osoby. Místa vězeňských kaplanů jsou rušena a činnost v této oblasti začíná být považována za nezákonnou. Vnitřním řádem ze dne 2. 7. 1951 je vězněným na dlouhou dobu odepřena účast na bohoslužbách. Tím de facto na 40 let končí jakákoli institucionální duchovenská služba v českých věznicích. Služba duchovních probíhala pouze ilegálně, díky těm duchovním, kteří byli zavřeni ve věznicích a po většinou pracovali v oblastech uhelných a uranových dolů nebo v těžkém průmyslu.⁸

1.3 Duchovní služba v českých věznicích po r. 1989

Etapa historie duchovní péče po roce 1989 nebyla doposud systematicky zpracována, proto materiál této kapitoly budeme čerpat ze Sborníku materiálů určených členům občanského sdružení Vězeňské duchovenské péče, z Absolventské práce Ireny Opočenské na Evangelické akademii a článků v časopise České vězeňství.

1.3.1 Vězeňská duchovní péče v začátcích

Dramatický obrat po roce 1989 se projevil i ve vězeňské službě. Vedení tehdejšího Sboru nápravné výchovy se snažilo plnit úkoly týkající se dodržování těch norem, které byly komunistickým režimem záměrně opomíjeny. Jednalo se hlavně o pravidla OSN pro zacházení s odsouzenými a Doporučení Rady Evropy č 87/3, tzv. Evropská vězeňská pravidla, adresované ministrům členských států. Oba předpisy upravují také přístup vězňů k náboženským úkonům a kladou důraz na zachování náboženské svobody. Po rozsáhlé amnestii prezidenta republiky Václava Havla zůstaly věznice poloprázdné. Vězni, kterých se amnestie netýkala, se cítili opomenuti a přetrvávalo mezi nimi velké napětí. Tehdejší Federální ministerstvo vnitra proto využilo žádosti Římskokatolické církve a

⁸ Srov. MITÁŠ: op.cit., 20-21.

Ekumenické rady církví o spolupráci. Do věznic začali docházet, zcela nepřipravení, jednotliví vyslanci státem uznávaných církví. Po krátké době se ale ukázalo, že je nutná příprava těchto lidí. Proto Federální ministerstvo připravilo čtrnáctidenní školení. Tento kurz připravoval účastníky na specifickou práci ve vězení. Informoval o psychologii vězňů, seznamoval s vězeňským prostředím. Byly předávány zkušenosti ze zemí, kde duchovní služba již měla svou historickou tradici. Přednášeli přední odborníci z Univerzity Karlovy. Po absolvování kurzu spojeném se složením závěrečné zkoušky získali frekventanti certifikát opravňující je tehdy ke vstupu do věznic. Díky tomu kurz alespoň částečně eliminoval ty, kteří do věznic vstupovali a došlo ke zvýšení smysluplnosti této služby. Postupně se začala utvářet pracovní skupinka duchovních dobrovolně působících v českých věznicích. Hlavním koordinátorem byl zvolen žižkovský farář Českobratrské církve evangelické Mgr. Bohdan Pivoňka, který byl brzy povolán jako vězeňský odborník do komise České národní rady. Od roku 1993 byl zaměstnán na 0,3 úvazku jako koordinátor duchovní služby na generálním ředitelství Vězeňské služby ČR. K dalším průkopníkům duchovní služby ve věznicích patří jezuitský kněz P. František Lízna, který byl vězněn komunistickým režimem.

Toto období přineslo i jistá negativa. Jedním z nich byla určitá živelnost a nekoordinovanost jednotlivých duchovních. Zároveň měli někteří jednostrannou orientaci na vězně s přezíravým přístupem k zaměstnancům.

1.3.2 Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a dohoda o duchovní službě

Až do roku 1994 se rozvíjela duchovní služba po dvou kolejích: individuální katolické a protestantské sdružené v komisi ekumenické rady církví. Vzhledem k vzájemné úzké spolupráci brzy došlo na myšlenku nutného vytvoření nadkonfesní organizace, akceptovatelné pro všechny církve. V roce 1994 po několikaměsíční diskusi vzniklo občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče. Toto ekumenické sdružení a vzájemná

spolupráce mezi církvemi nemá dosud v Evropě obdoby. Cílem činnosti vězeňské duchovenské péče je sdružovat zejména ty, kteří jako pověřené osoby, ve smyslu zákonných norem ČR, konají křesťanskou službu vězňům, jejich rodinám, vězeňskému personálu, bývalým vězňům i obětem trestné činnosti.⁹

Ve stejném roce byla podepsána Dohoda o duchovní službě mezi Generálním ředitelstvím Vězeňské služby České republiky (GŘ VS ČR), Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí delegující odpovědnost za dobrovolnou duchovní službu v českých věznicích. Tato dohoda upravuje působení duchovních ve věznicích a vazebních věznicích v ČR. Jejimi hlavními aktéry byli vedle generálního ředitele Vězeňské služby ČR Zdeňka Karabce arcibiskup Miloslav Vlk, předseda Ekumenické rady církví Pavel Smetana a předseda Vězeňské duchovenské péče Bohdan Pivoňka. Pro Vězeňskou službu ČR se stala Dohoda závaznou vyhlášením v Nařízení generálního ředitele č. 3/1994. Tato dohoda konečně nějakým způsobem vnesla řád do působení duchovních ve věznicích. Vězeňská duchovenská péče (VDP) se stala jakýmsi poradním orgánem a dostala možnost se vyjadřovat ke konkrétním duchovním. Dohoda byla novelizována v roce 1999. Předsedou VDP, po jejím založení v roce 1994, se stal Bohdan Pivoňka. V roce 1999 byla zvolena za předsedkyni Renata Balcarová, členka Církve adventistů sedmého dne, která v této funkci působí již třetí volební období.

1.3.3 Vývoj profesionální duchovní služby v rámci Vězeňské služby ČR

Poté, co se podařilo vězeňskou duchovní službu znovu obnovit, oslovil v roce 1996 Bohdan Pivoňka tehdejší ministryni spravedlnosti Vlastu Parkanovou se žádostí o zprofesionalizování duchovní služby ve věznicích. Ministryně spravedlnosti této žádosti vyhověla a dne 18. prosince 1997 dala povolení k vytvoření jedenácti tabulkových míst pro vězeňské duchovní. Na jaře roku 1998 proběhla první jednání

⁹ Stanovy vězeňské duchovenské péče, Praha: 2006, 3. Celé znění stanov viz příloha.

s generálním ředitelstvím a v květnu se stává Bohdan Pivoňka na plný úvazek zaměstnancem vězeňské služby. Vznikl Referát duchovní služby působící v rámci Odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR. Postupně se stalo sedmnáct duchovních zaměstnanci Vězeňské služby, většinou na částečné úvazky od 0,2 do 0,8.

V roce 2001 generální ředitelka Kamila Meclová zrušila Referát duchovní služby a vytvořila Vězeňskou duchovní službu (VDS). Duchovní přešli na jednotlivé věznice a už nespádali pod Generální ředitelství. Postupně došlo také k navýšení tabulkových míst kaplanů na devatenáct a jedenáct duchovních v roce 2005 pracovalo na plný úvazek.

Nyní je možné konstatovat, že jsme se přes představení duchovní péče, včetně nástinu jejího podílu na dobovém obrazu vězeňství v minulosti, přiblížili ke stavu vězeňství a duchovní služby v současnosti. Minulost můžeme oprávněně zhodnotit tak, že pokud byla duchovní péče respektována jako plnohodnotný činitel v procesu výchovného působení na vězně, přinášela pozitivní výsledky. Vliv z hlediska procenta úspěšnosti nápravy pachatelů trestných činů lze však hodnotit velmi těžko a můžeme jej zde pouze odvozovat ze skutečnosti dobových ocenění a z popsaného vlivu na pozitivní vývoj vězeňství ze strany výše uvedených kongregací včetně působení P. Josefa Řezáče.

K ucelenému obrazu o vězeňství jako prostředí, v němž se duchovní péče realizuje, bude teď popsáno vězeňství spolu se stručným představením jeho novodobé historie. V ní má velký význam proces transformace, jenž měl pozitivní vliv na opětovné zapojení duchovní péče do současného vězeňství.

2 VĚZEŇSTVÍ PO LISTOPADU 1989

2.1 Transformace vězeňství

Jak již bylo zmíněno výše, snažilo se po 17. listopadu 1989 vedení tehdejšího Sboru nápravné výchovy nejprve plnit úkoly související s dodržováním těch norem, které byly předchozím režimem záměrně opomíjeny. Vězeňství však také prožívalo napjatou atmosféru, kterou provázely vzpoury a nepokoje vězňů z přelomu let 1989 a 1990. Ty souvisely mimo jiné i s rozsáhlou amnestií prezidenta republiky, po níž zůstalo v českých věznicích z původních 24 500 jen cca 6 300 vězňů. Vězni, na něž se amnestie nevztahovala, se cítili opomenuti a to bylo zdrojem značného napětí mezi nimi, jež vedlo i k vypuknutí rozsáhlých nepokojů.¹⁰

O dalším vývoji českého vězeňství po listopadu 1989 lze pak uvést, že po překonání výše uvedených vězeňských nepokojů stálo před nutností rozsáhlé transformace. Tu můžeme shrnout do následujících čtyř oblastí.¹¹ Za prvé šlo o provedení depolitizace, která souvisela s minulostí sboru coby obávaného mocenského nástroje předlistopadového režimu. Dalším nutným krokem byla demilitarizace ve smyslu upuštění od zbytečných militantních prvků, které se týkaly zacházení s vězni.¹² Dále se jednalo o úsilí o decentralizování vězeňství spočívající v posílení pravomocí ředitelů jednotlivých věznic. Poslední a neméně významný krok byl proces humanizace.

Díky poměrně silné politické podpoře, amnestií způsobenému nízkému stavu vězňů a relativnímu dostatku rozpočtových prostředků z počátku 90. let lze proces transformace vězeňství považovat v mnohých ohledech za úspěšný. V roce 1993 byl novelizován zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody zákonem č. 294/1993 Sb.. Tato novela

¹⁰ Srov. http://institut.vscr.cz/clanky/?cl_id=16, čl. 9.

¹¹ Srov. MECLOVÁ Kamila: Rozvoj vězeňského systému v ČR, http://ad.vscr.cz/news_files/05_Meclova.doc, (20. 12. 2007).

¹² Do změny režimu bylo běžné např. hromadné vojensky organizované nastupování vězňů v prostoru před ubytovnami za účelem provedení početní prověrky, rovněž nechybělo provádění nácíků pořadové přípravy tak, jak je to známé všem, kdo absolvovali povinnou základní vojenskou službu.

umožnila diferencovanější přístup k odsouzeným nahrazením tří dosavadních nápravně výchovných skupin čtyřmi typy věznic: s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. Do praxe byla přijata Evropská vězeňská pravidla a začaly být přijímány soudobé evropské vývojové trendy. Zákonem č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní byla zřízena Vězeňská služba České republiky. V ní jsou tímto zákonem vymezeny tři skupiny zaměstnanců: vězeňská stráž – zajišťuje strážní a eskortní službu; justiční stráž – zajišťuje ochranu soudů a Ministerstva spravedlnosti; správní služba – zajišťuje činnost v oblasti zacházení s vězni, dozorčí službu¹³, zdravotní péči, administrativní, ekonomické a technické zabezpečení.

S transformací a humanizací vězeňství rovněž souvisí posilování významu odborného zacházení s vězni ve smyslu vytváření týmů pedagogů, psychologů, sociálních pracovníků a dalších odborných zaměstnanců. Tito odborní zaměstnanci se podstatnou měrou podílejí na naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody, o němž bude pojednáno v následující kapitole.

2.2 Výkon trestu odnětí svobody

2.2.1 Typy věznic

V předchozí kapitole byla zmíněna novela zákona o výkonu trestu odnětí svobody z roku 1993, jíž byly nově zavedeny čtyři typy věznic. Nejmírnější typ, věznice s dohledem, je zpravidla určen pro dosud netrestaného pachatele nedbalostního trestného činu a typ věznice s dozorem pro již trestaného pachatele nedbalostního nebo neúmyslného trestného činu. Tyto dva typy věznic nemají žádné stavebně technické prostředky k zabránění útěku odsouzeného. Rozdíl mezi nimi pociťuje odsouzený zejména v míře organizovanosti pohybu po věznici, v míře omezení při nošení civilního oděvu a v šíři možností pro případné opuštění

¹³ Po novelizaci zákona v roce 2004 je dozorčí služba pro svoji těsnou souvislost s oblastí zacházení s vězni přiřazena ke správní službě. Do té doby byla řazena k vězeňské strážní.

věznice. V určitých případech mohou odsouzení z těchto typů věznic opustit na různě dlouhou dobu objekt věznice, např. za účelem práce, s návštěvou či na různé akce organizované věznicí. V případě věznice s dohledem je to možné i bez účasti zaměstnance vězeňské služby.

Ve věznici s ostrahou jsou již odsouzení uzamčeni na jednotlivých oddílech a mimo objekt věznice se mohou dostat zpravidla na základě mimořádné kázeňské odměny udělené ředitelem. Do tohoto typu věznice se umisťuje většina odsouzených včetně recidivistů a pachatelů závažnější trestné činnosti. Nejnebezpečnější pachatelé trestné činnosti jsou pak umisťováni do věznic se zvýšenou ostrahou. V tomto typu věznice jsou odsouzení uzamčeni na celách. Většinou jde o odsouzené za nejzávažnější majetkovou a násilnou trestnou činnost a též o všechny odsouzené k výjimečným¹⁴ a doživotním trestům odnětí svobody.

Při splnění zákonem stanovených podmínek lze přeřadit odsouzeného z mírnějšího typu věznice do přísnějšího a naopak. V případě prvého se jedná o přeřazení z důvodu negativních poznatků k odsouzenému, kdy věznice požádá příslušný soud o toto přeřazení. O přeřazení do mírnějšího typu věznice si může odsouzený po odpykání jedné třetiny trestu požádat sám. Soud si pak zpravidla vyžádá pro své rozhodnutí od věznice zprávu o odsouzeném, na jejímž podkladě po celkovém posouzení žádosti rozhodne.

2.2.2 Účel výkonu trestu odnětí svobody

Z jeho definice v trestním zákoně vyplývá, že má zajistit ochranu společnosti před pachateli trestných činů, dále zamezit páčání další trestné činnosti ze strany odsouzeného, vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím také působit na zbytek společnosti. V definici je zároveň zakotvena podmínka zachování lidské důstojnosti odsouzeného.¹⁵

K tomu jsou kladeny další požadavky ve smyslu hlavních zásad výkonu

¹⁴ Srov. § 29 odst. 1 zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon. Jedná se o uložení výkonu trestu odnětí svobody nad 15 do 25 let, případně na doživotí. Lze jej uložit jen u stanovených trestných činů.

¹⁵ Srov. § 23 odst. 1,2 zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon.

trestu odnětí svobody, z nichž vyplývá respekt k důstojnosti osobnosti odsouzeného a omezení škodlivých účinků zbavení svobody při zachování potřeby ochrany společnosti. Dalšími požadavky jsou zachování zdraví, podpora těch postojů a dovedností, které usnadňují návrat do společnosti a s tím spojené vedení života po propuštění v souladu se zákonem.¹⁶

S výše uvedenými požadavky velmi těsně souvisí oblast činností s odsouzenými, která je dle současné právní úpravy nazvána program zacházení.¹⁷ V něm je konkrétně formulován cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným, jež mají směřovat k cíli, včetně způsobu a četnosti hodnocení míry plnění. Je tvořen pracovními, vzdělávacími, speciálně výchovnými a zájmovými aktivitami spolu s oblastí utváření vnějších vztahů. Na jeho vytvoření a realizaci se podílí tým odborných zaměstnanců, kteří se tak podílejí významnou měrou na naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody. Můžeme totiž konstatovat, že program zacházení tvoří nosnou konstrukci veškeré činnosti s odsouzenými. Právě zde lze spatřovat již výše zmíněné posílení významu činnosti odborných zaměstnanců v souvislosti s procesem humanizace vězeňství.

Kdybychom měli porovnat rozdíly mezi současnými programy zacházení a nápravně výchovnou činností z doby režimu před listopadem 1989, přesáhlo by to jistě rozsah této kapitoly. Lze však říci, že programy zacházení co do šíře záběru nápravně výchovnou činností přesahují a liší se i v důzdech na oblasti působení na odsouzené. Do listopadu 1989 to byla především oblast zaměstnávání spolu s dodržováním kázně a pořádku, jež byla považována za prvořadou.¹⁸

Závěrem lze kapitolu shrnout tím, že byl představen proces transformace vězeňství zejména s ohledem na výkon trestu odnětí svobody. Byl nastíněn způsob, jak je výkon trestu diferencován dle míry přísnosti jednotlivých typů věznic, a vysvětlen pojem účelu výkonu trestu spolu se způsobem, jak vypadá jeho realizace prostřednictvím programů zacházení. V následující kapitole chceme představit ještě jednu oblast, jež je v rámci realizace zákonného omezení na osobní svobodě uskutečňována ve

¹⁶ Srov. § 2 odst. 1,2 zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

¹⁷ Samotný pojem prodělal vývoj od tzv. nápravně výchovné činnosti z doby totalitního režimu až do roku 1992 přes resocializační program do roku 2000, kdy byl zaveden pojem program zacházení.

vězeňství pod pojmem výkon vazby.

2.3 Výkon vazby

Vazba je opatření, jež se uplatňuje vůči osobě, proti které bylo zahájeno trestní stíhání a existují u ní zákonem stanovené důvody pro uvalení vazby. Je-li proti někomu zahájeno trestní stíhání, znamená to, že byl na základě důvodného podezření obviněn z toho, že spáchal konkrétní trestný čin. Důvody pro uvalení vazby jsou pak tyto:

- a) obava, že by se obviněný vyhýbal trestnímu stíhání nebo uprchl před hrozícím odsouzením k vysokému trestu, tzv. úteková vazba,
- b) obava, že by mařil vyšetřování například ovlivňováním dosud nevyslechnutých svědků, tzv. koluzní vazba,
- c) obava z pokračování v trestné činnosti, tzv. předstižná vazba.¹⁹

Člověk, na kterého byla uvalena vazba, je poté vzat do výkonu vazby za zachování zásady presumpce nevinny. Ta je definována tak, že do vnesení pravomocného rozsudku soudu musí být na obviněného nahlíženo jako na nevinného.²⁰ Realizace výkonu vazby probíhá ve vazební věznici nebo ve věznici se samostatným oddělením výkonu vazby.

Pro určitou představu, jak vazební věznice či samostatné oddělení výkonu vazby z hlediska bezpečnostních opatření vypadá, bychom místo výkonu vazby přirovnali k typu věznice se zvýšenou ostrahou, jež byla popsána v kapitole o výkonu trestu. Obvinění jsou zde ubytováni v jednotlivých uzamčených celách. Výjimkou z toho jsou obvinění umístění v tzv. volné vazbě. To je vazba, kde jsou umístění vybraní obvinění, a režim na této vazbě je oddílový tak jako ve výkonu trestu s ostrahou. Výběr vhodných obviněných pro volnou vazbu je velmi pečlivý a těch, kteří splňují požadavky z hlediska chování ve výkonu vazby a nařízených vazebních omezení, je poměrně malý počet. Veškerý pohyb obviněných mimo cely, nebo případně oddíly volné vazby je organizován personálem věznice. Je velmi pečlivě sledováno a dokumentováno, s kým

¹⁸ Srov. např. § 2, § 30 zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody ve znění do 30. 6. 1973.

¹⁹ § 67 zákon č. 141/1961 Sb. Trestní řád.

²⁰ § 2 odst. 2 tamtéž.

z dalších obviněných smí být obviněný na vycházce, nebo i jen předváděn například k lékaři. To vše s ohledem na to, aby nebyla ohrožena vazební omezení například tím, že se setká s někým ze svých společníků, kteří mohou být umístěni v jiné části věznice, nebo i „vhodným“ prostředníkem pro ovlivnění probíhajícího vyšetřování. Z tohoto důvodu stráví obvinění značnou část času na cele v poměrně malém kolektivu, což s sebou nese i jistá negativa. Lze dodat, že zmírňování těchto negativ je pak jedním z účelů různých aktivit nazývaných souhrnně zacházení s obviněnými.

K oblasti zacházení s obviněnými bude vhodné začít nejprve u účelu výkonu vazby. Ten je jiný než ve výkonu trestu, se kterým jsme se již seznámili výše. V případě výkonu vazby jde spíše o takové zajištění obviněného, aby byl pokud možno v dobrém psychickém a fyzickém stavu k dispozici pro orgány činné v trestním řízení.²¹ Nenacházíme tu tedy výchovné působení jako ve výkonu trestu, což má svůj původ v dodržování zásady presumpce neviny. Uplatňování výchovného působení tak, jak je známe z výkonu trestu, vůči lidem, kteří jsou de iure a potenciálně i de facto nevinní, by bylo z právního hlediska těžko obhajitelné. I zde je však po listopadu 1989 snaha věnovat obviněným vedle realizace vazebních omezení i širší péči na odborné úrovni. Ta se promítá zejména do oblasti provádění různých zájmových aktivit formou široké škály zájmových kroužků, vzdělávacích aktivit, ale také do péče odborníků jako jsou psychologové, sociální pracovníci a přirozeně též duchovní. Obdobně jako odsouzení mají i obvinění možnost být zaměstnáni, avšak procento zaměstnaných obviněných je mnohem nižší než u odsouzených. To souvisí s mnohem obtížnějším nalezením vhodného zaměstnání s ohledem na dodržení vazebních omezení a také se skutečností, že u obviněných lze obtížněji předvídat datum propuštění než u odsouzených. S trochou nadsázky si zaměstnavatel nemůže být příliš jistý, zda se obviněný příští den ještě dostaví do zaměstnání. Z tohoto důvodu jsou obvinění zaměstnáváni spíše na takové práce, aby je bylo možno poměrně rychle nahradit. Nabídka takového zaměstnání je však podstatně nižší než poptávka po něm ze strany obviněných.

²¹ HÁLA Jaroslav: Teorie a praxe vězeňství I., České Budějovice: ZSF JČU, 1996, 33.

Poslední oblastí zacházení s obviněnými je vzdělávání. Ta rovněž nemá tak široký záběr jako ve výkonu trestu, kde je za určitých podmínek dokonce možné povolit docházku na různé stupně škol. Styčným bodem je zde vzdělávání mladistvých obviněných s nedokončenou povinnou školní docházkou. Od roku 2004 je věznice ze zákona povinna umožnit její dokončení.²² Realizace této zákonné povinnosti probíhá dvěma způsoby. Do věznice buď docházejí externí učitelé v rámci spolupráce s některou ze škol v okolí, nebo je výuka prováděna odbornými zaměstnanci věznice, kteří mají specializaci učitelství. Výuka pak probíhá formou individuálního studijního plánu sestaveného ve spolupráci s příslušnou základní školou. V souvislosti se vzděláváním lze u obviněných dále uvést již jen oblast vzdělávacích aktivit. V tomto směru se velmi často jedná o zvyšování jazykové vybavenosti, včetně prohlubování znalostí českého jazyka, u cizinců pak o jeho výuku.

Na závěr můžeme konstatovat, že jsme si představili určitá specifika výkonu vazby, která má oproti výkonu trestu. Ta vyplývají zejména z bezpečnostních požadavků a z požadavků na dodržení vazebních omezení. V souvislosti s tím je život obviněného podstatně víc „sešněrován“ než život většiny odsouzených, což může vyvolávat dojem jistého paradoxu, uvědomíme-li si, že se jedná o lidi, kteří mohou být nejen ze zákona, ale i skutečně nevinní. „Sešněrovanost“ však souvisí s tím, že pobyt obviněného ve výkonu vazby má orgánům činným v trestním řízení umožnit zdárné a spravedlivé objasnění daného případu a to tím, že v nejvyšší možné míře vyloučí nebezpečí negativních zásahů do vyšetřování ze strany obviněného. Se vším zde uvedeným souvisí i specifika poskytování duchovní péče v prostředí výkonu vazby. V rámci následující kapitoly, která se chce věnovat specifikům pastorače v prostředí věznice, bude pojednáno i o nich při srovnání specifik ve výkonu trestu a ve výkonu vazby.

²² Srov. § 26 odst. 8 zákona č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby; § 61 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu ve znění novely dle zákona č. 52/2004 Sb.

3 SPECIFICKÉ POŽADAVKY NA PASTORACI V PROSTŘEDÍ VĚZNICE

3.1 Vymezení pojmu pastorage

Úkolem kapitoly nebude podrobně se zabývat pojmem pastorage a jejími dějinami. Tato kapitola chce načrtnout, co se rozumí pastorcí, a pak se konkrétně zabývat specifiky pastorage ve vězeňské službě.

II. vatikánský koncil ve své konstituci *Gaudium et spes* zdůrazňuje, že se církev nemá odvracet od člověka, ale že právě „radost a naděje, smutek i úzkost lidí dnešní doby, zvláště trpících a chudých, je radostí a nadějí, smutkem i úzkostí učedníků Kristových.“²³ Takto vymezené pole působnosti pro pastorační překonává pojetí duchovenské činnosti, která znamenala individuální celoživotní „vedení duší“ laiků od kleriků a jež se orientovala jen na spásu duše. Původní individuální péče je samozřejmě nadále součástí pastorage, obsahuje však i klasická témata křesťanského sociálního učení, jelikož se týkají politického a sociálního řádu.²⁴

V dalším dokumentu je nám představena církev jako „společenství víry, naděje a lásky“, „jejím prostřednictvím je rozlévána pravda a milost na všechny.“ Jedná se tedy o nástroj používaný Bohem pro dobro všech.²⁵ Z jiného úhlu pohledu, a to v souvislosti s kněžskou službou, je nám pastorage představována jako účast na pastorační lásce Ježíše Krista.²⁶ Pastorcí se rozumí zabývání se lidmi v konkrétních životních podmínkách, tedy v určité zemi, v určité dějinné situaci, v určitém historickém a kulturním kontextu.²⁷ Východiskem pastorage je tedy konkrétní člověk a jeho životní situace.

²³ DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: *Gaudium et spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, 1.

²⁴ Srov. BUCHER Rainer: Kosmos – Kirche – Körper. Anmerkungen zum Konzept einer „Heilender Pastoral“, in: Concilium 2 (2002) 192, in: MILFAIT René: „Na horu a z hory“ – pastorage v oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí, Praha: KTF UK, 2006, 22.

²⁵ Srov. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: *Lumen gentium*, (ze dne 21. listopadu 1964), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, 8.

²⁶ JAN PAVEL II: Apoštolská exhortace *Pastores dabo vobis*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993, 23.

V duchu odkazu II. vatikánského koncilu lze pastorači chápat jednak jako působení uvnitř církve, tj. jako péči o věřící, a rovněž i jako působení navenek, tedy o angažování se ve prospěch obecného blaha a také těch, kteří stojí na okraji církve a potažmo i společnosti.²⁸ V případě duchovní péče ve vězení se bude jednat právě o druhý typ pastorače, tj. nejedná se většinou o péči o členy církve či sboru, ale o širší cílovou skupinu. To potvrzuje pastorační péči v širším slova smyslu, jíž se myslí „takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho obtížích, nemoci, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace včetně smrti, a to na jemu dostupné úrovni víry s perspektivou jejího možného rozvoje.“²⁹

Ve výše uvedeném tedy nacházíme odpovědi církve na otázku, proč věnovat pastorační péči i lidem ve vězení. Člověk, který na své životní cestě dospěl tak daleko, že společnost byla nucena mu odejmout svobodu, se též nachází v konkrétní životní situaci a v konkrétních podmínkách. I do této situace a těchto podmínek chce vstoupit Ježíš s radostným poselstvím o Božím království, které je otevřené všem, a to i těm na okraji společnosti, mezi něž uvěznění lidé nepochybně patří. Tomu nasvědčuje jak motiv ztracené svobody, jež bude navrácena, který nacházíme u Ježíše na počátku jeho veřejného působení, tak i Ježíšův postoj k lidem na okraji společnosti jeho doby (srov. Lk 4,16-21; Iz 61,1; Mt 9,11-13; Lk 5,30-32). Ježíš se neodvracel právě od těch potřebných, a byl s nimi i na kříži. Událost lítosti zločince ukřižovaného po Ježíšově pravici (srov. Lk 23,42) nám může napovědět, že i v situacích z lidského hlediska již zcela beznadějných lze dospět k obrácení a dojít ke spáse. Proto ani skutečnost, že někdo svojí dosavadní životní cestou dospěl k uvěznění, zdaleka neznamená, že z této situace neexistuje východisko. Za velmi důraznou výzvu k zájmu o lidi ve vězení lze pak považovat podobenství o posledním soudu, jak je máme zaznamenané v evangeliu sv. Matouše (srov. Mt 25,31-46). Návštěva

²⁷ OPATRNÝ Aleš: Pastorače v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 9.

²⁸ Srov. OPATRNÝ Aleš: Pastorační péče v méně obvyklých situacích, Část I., studijní texty, Praha: KTF UK, 2001.

²⁹ Tamtéž.

uvězněného je zde řazena mezi možnosti, jak se s Ježíšem setkat ve svých bližních. Uvěznění jsou zde vyjmenováni mezi těmi, kteří nějakým způsobem strádají, a má jim být poskytnuta pomoc. Jak je z výše uvedeného zřetelné, nacházíme v Písmu svatém důležitá východiska pro zájem o uvězněné osoby a odvozeně i pro duchovní či pastorační péči o ně.

3.2 Pastorační a sociální péče

Po všem výše uvedeném lze konstatovat, že úkolem pastorační péče je napomáhání ke stávání se plně člověkem v jeho konkrétních životních podmínkách, z čehož plyne zájem o člověka v jeho potřebách. Často se můžeme setkat s otázkou směřující ke stanovení rozdílu mezi pastorační péčí a sociální prací, či např. prací psychologa apod. Zejména lidé bez zřetele k duchovnímu rozměru života se mohou ptát, proč právě ve věznicích, kde je dostatek sociálních pracovníků, psychologů, vychovatelů a dalších odborníků, existuje i duchovní péče. V ní však jde nejen o sociální a osobní, ale též o spirituální situaci lidí, kde je péče duchovního na místě.

V prostředí vězení hovoříme o pastorační péči, a proto i o duchovní péči především v širším slova smyslu, i když případy pastorační péče v užším slova smyslu zde nacházíme také.³⁰ V užším slova smyslu se jedná o konání bohoslužeb, biblických hodin, společných modliteb, ne však v konkrétní farnosti, ale ve věznicích. V širším smyslu jde o individuální duchovní péči o konkrétního člověka s jeho historií včetně historie vztahu k Bohu. Duchovnímu jde o celistvost člověka, který se ocitl ve vězení. Respektuje jeho cestu víry, jeho historii a doprovází ho k obrácení a přiblížování se k Bohu. Církev chce skrze konkrétní lidi, duchovní či pastorační pracovníky ve věznicích, zprostředkovat radostné poselství a osobní obrácení. Duchovní často působí i jako neoficiální psycholog, jelikož naslouchá konkrétním životním osudům. Jeho přínosem pro svěřenou osobu může být mimo jiné pomoc na cestě k porozumění jednotlivým i třeba velmi negativním životním událostem, a to na rozdíl od psychologa ve

³⁰ Srov. OPATRŇY Aleš: Pastorační péče v postmoderní společnosti, 9.

světle víry.

K naznačenému rozdílu mezi sociální a pastorační péčí se nabízí možnost porovnání těchto dvou oblastí. Nahlédneme-li do mezinárodního dokumentu *Etika v sociální práci – prohlášení principů*³¹, najdeme v kapitole 2 *Definice sociální práce*, že se „profese sociální práce zasazuje za sociální změnu, řešení problémů v lidských vztazích a také za zplnomocnění, způsobilost a osvobození lidí a podporuje je s cílem, aby napomáhala blahu. Sociální práce zasahuje v místech, kde dochází k vzájemnému působení lidí a jejich prostředí. Využívá k tomu teorie lidského chování a sociálních systémů. Základem sociální práce jsou principy lidských práv a sociální spravedlnosti.“

V Etickém kodexu sociálních pracovníků České republiky³², čl. 1 *Etické zásady* odst. 1.1. je uvedeno, že je „sociální práce založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti“, že „sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých lidí“, že takový pracovník svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi „pomáhá jednotlivcům, jednotlivým skupinám, komunitám a sdružení občanů při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společnostmi a jejich následků.“

V tomto kontextu je ve věznici sociální pracovník proto, aby uvězněnému napomáhal k jeho budoucímu plynulému přechodu do občanského života. K tomu jednak poskytuje sociálně právní poradenství, ale také pomáhá řešit konkrétní problémy jako např. vyřízení dokladů, pomoc při komunikaci s příbuznými, péči o děti, řešení náležitostí týkajících se zasílání důchodů do věznice apod. Jde zde o odbornou pomoc se zřetelem na praktické znovuzачlenění se do společnosti.³³

³¹ Srov. www.ifsw.org/en (3. 3. 2008), www.sozialarbeit.at/eticint.htm (10.10. 2005), <http://sspcr.cz> (3. 3. 2008). Označováný jako Mezinárodní etický kodex sociální práce – principy, ze společné dílny *International Federation of Social Workers (IFSW)* (Mezinárodní federace sociálních pracovníků) a *International Association of Schools of Social Work (IASSW)* (Mezinárodní asociace vzdělavatelů v sociální práci) schválený valným shromážděním těchto organizací v australské Adelaide v říjnu 2004.

³² Srov. <http://sspcr.unas.cz>. Byl schválen plénem Společnosti sociálních pracovníků dne 19. 5. 2006 a nabyt účinnosti dnem 20. 5. 2006.

³³ Srov. OPOČENSKÁ Irena: *Pastorační péče ve věznicích z pohledu pastorujících* (absolvenská práce Evangelická akademie, vyšší odborná škola sociální práce) Praha 2007.

Když se z hlediska duchovní péče zamyslíme nad první větou konstituce *Gaudium et spes*, nacházíme v ní body, jež jsou pro obě oblasti společné: konkrétní lidé v jejich konkrétních podmínkách, úcta k nim, vnímání jejich nouze a očekávání, zasazení do rámce společnosti, zájem o záchranu, osvobození těchto lidí. Úkolem duchovního, jak už bylo naznačeno výše, je v souvislosti s tím zprostředkovávat radostné poselství o osvobození a obrácení. Tím, co je tu navíc oproti sociální práci, je víra a zkušenost jejího prožívání v daných podmínkách i uprostřed společenství souvěrců. Spirituální rozměr člověka či jedna dimenze jeho vztahů (tzv. transcendence) je v tomto případě konkrétněji pojmenována.³⁴

Po naznačení rozdílu mezi pastorační a sociální péčí se přesuňme k objektu jejich zájmu. Připomeňme si některá důležitá východiska, jež ovlivňují křesťanský pohled na něj, a pokusme se nastínit možné způsoby, jak hledat cestu pro řešení jeho situace.

3.3 Člověk – vězeň

Každého člověka, i toho, který je na okraji společnosti ve vězení, je nutné vnímat jako věrný obraz Boha (srov. Gen 1,27), protože i on byl stvořen z Boží moudrosti a dobroty. Bůh stvořil člověka jako rozumovou bytost a udělil mu důstojnost osoby vybavené iniciativností a schopností ovládat své skutky³⁵. Bůh dal člověku svobodu a ze své svobody člověk může konat dobro či zlo. Musíme ale rozlišovat mezi trestněprávně stíhanou vinou a osobním hříchem. Trestní právo se odvolává na korelaci viny a trestu.³⁶ Z pohledu víry jsou hřích a vina spojeny s proviněním vůči svobodě, kterou člověku dal Bůh, a s odmítnutím jeho přízně. Hříchem ve vlastním smyslu se rozumí přerušování osobního vztahu mezi člověkem a Bohem, nerespektování Boží vůle v chování člověka, které ničí společenství a život. Nejde tedy o pouhé přestoupení zákona, hřích má totiž svou duchovně osobní dimenzi. Hřích také negativně působí na lidské

³⁴ Srov. MILFAIT René: Společné etické základy pastorační a sociální práce, in: FISCHER Ondřej, MILFAIT René (ed.): *Etika pro sociální práci*, manuskript příspěvku pro připravovanou učebnici, Praha: Jabok, 2008.

³⁵ Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995, 1730.

soužití a na společenství, protože lidský egoismus a lidská svévole jsou v rozporu se sociálním rozměrem lidského života a tím popřením přikázání lásky.³⁷

Na rozdíl od viny a trestu v trestním právu u hříchu a viny je člověku nabízeno obrácení. Trestní právo sice umožňuje např. zkrácení trestu, tzv. podmíněné propuštění za splnění zákonem stanovených požadavků, ale osobní obrácení, uznání své vlastní viny a sjednání nápravy, to vše dohromady možnosti trestního práva přesahuje. Uznat svoji vinu před těmi, kterým člověk svým jednáním ublížil, v neposlední řadě pak před sebou samým a hlavně před Bohem, to jsou první kroky, které vedou k obrácení. Možná právě obtížná životní situace, jíž je např. pobyt ve vězení, nabízí člověku příležitost zamyslet se nad svým životem. Právě duchovní může rozhovorem pomoci k obrácení a novému nasměrování. K lepší připravenosti na tuto příležitost považujeme dále za vhodné zkusit postihnout východiska pro pastorační práci ve věznici.

3.4 Východiska pro pastorační práci ve věznici

Pro nastínění možných východisek při této péči o vězně bude dobré poukázat nejprve na rozdíly, s nimiž se u vězňů můžeme setkat v souvislosti s tím, zda se jedná o odsouzené či obviněné.

U odsouzeného můžeme v případě, že pomíneme možnost justičního omylu, hovořit o trestněprávní vině, která mu byla prokázána a byl mu za ni vyměřen trest. Při duchovní péči se pak nabízí možnost zpracovat tuto skutečnost, tj. pracovat s prokázanou trestněprávní vinou, pomoci na cestě k vyrovnání se s ní a analogicky k tomu vést k vyrovnávání se s vinou coby překážkou vztahu mezi člověkem a Bohem. Jde tu zejména o pomoc k uznání viny a přijetí zodpovědnosti za své činy. To je jeden z úkolů pastoračního doprovázení člověka, který takto v životě selhal. I pro tuto osobu platí zaslíbení a nabídka, že díky Ježíši Kristu lze naleznout u Boha

³⁶ Srov. § 1 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb. Trestní řád.

³⁷ MILFAIT René, *Dítě jako zboží v prostituci. Perspektivy teologicko-etické reflexe*, (diplovní práce obhájená na KTF UK) Praha: 2007, 246.

odpuštění, pokud člověk lituje svého špatného smýšlení a jednání a chce se změnit (srov. např. Mt 3,2.5-6; 4,17; 7,1-5; 9,12-13; 12,31-32; Mk 1,15; 3,28-29; Iz 1,16-20). Také tato osoba je volána k obrácení, k možnosti přiznat a poznat pravdu, která ji osvobodí (srov. Jan 8,32). Tady může odsouzený člověk posílit své šance na ochranu před recidivou a možnost opětovně se začlenit do společnosti a začít nově svůj život.³⁸

Cesta k takovému zpracování trestněprávní viny však nebude vůbec jednoduchá a je nutné na ní postupovat velmi citlivě a obezřetně. Většina odsouzených jen nerada plně přiznává svoji vinu. Často se lze setkat s postoji absolutního popírání jakéhokoli vlastního zavinění své situace, v lepším případě jde o různý stupeň přijetí odpovědnosti s větším či menším podílem svalování viny na své okolí a teprve na konci této škály stojí odsouzený, který svoji vinu uznává.³⁹ K tomu je třeba uvést, že přechod od popírání k uznání viny je dílčím krokem, který sám o sobě ještě nemusí nic znamenat.⁴⁰ Na něj musí navazovat trpělivá spolupráce mezi uvězněným a duchovním na cestě „k pravdě, která osvobozuje,“ a bez touhy uvězněného po vlastní proměně k lepšímu nebude úspěšná.⁴¹

U obviněného s východisky v této podobě pracovat nelze. Při péči o něj se budeme spíše setkávat s nejistotou z toho, co přinesou následující dny a jak celá jeho záležitost nakonec dopadne. Pobyt ve výkonu vazby u velké části obviněných znamená hru o to, „co mi mohou anebo nemohou dokázat.“ Je nasnadě, že pro leckoho může být v těchto podmínkách přijatelným východiskem popírání viny, protože celá záležitost ještě není uzavřena, mnohé se nemusí podařit prokázat, a je proto možnost vyváznout s nižším nebo i žádným trestem. Přivedení k pravdivému náhledu na sebe sama, k poctivému zhodnocení svého provinění proti zákonu, jakož i k adekvátnímu přijetí odpovědnosti v podobě přiznání a přijetí odpovídajícího trestu lze označit za ideál, ke kterému se lze jen více či

³⁸ Srov. MILFAIT René: „Na horu a z hory“ – pastorační práce v oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí, Praha: KTF UK, 2006, 90.

³⁹ Srov. KAČENOVÁ Jiřina, Byl jsem ve vězení a přišli jste za mnou..., Písemná práce k farářské zkoušce, Synodní rada Českobratrské církve evangelické v Praze, Znojmo: 2000, 5.

⁴⁰ Srov. MITÁŠ: op. cit. 55 – 56.

⁴¹ Srov. PIVŇKA Bohdan: Je člověk (pře)vychovatelný?, <http://www.klubslunicko.cz/slunce/ot1.htm>, čl. 6, (3. 4. 2007).

méně přiblížit.⁴² Za východisko pro práci s obviněnými se pak spíše nabízí pomoci hledat odpověď na nejistotu, jíž je obviněný vystaven. Odpovědí na tuto nejistotu pak může být vhodné představení naděje v křesťanském smyslu a povzbuzování k ní. Je to také způsob, jak naplnit výzvu k připravenosti dát odpověď každému, kdo by se po naší naději tázal, o níž čteme v epištole apoštola Petra (srov. 1 Petr 3,15). Představení křesťanské naděje jako odpovědi na lidskou touhu po štěstí, která je vložena do srdce každého člověka⁴³, pak může být vhodným povzbuzením k překonání nejistoty, jíž je vězeň vystaven. Téma naděje je navíc to, co je v duchovní péči společným prvkem pro oba typy vězňů i duchovního. Jedná se však o naději vnímanou z různých úhlů pohledu. U obviněného jde o odpověď na již zmíněnou nejistotu, kterou intenzivně pociťuje. Proto považujeme za vhodné postupovat od naděje k dalším aspektům, včetně ještě ne zcela prokázané a přiznané viny. U odsouzených je po práci se skutečností viny potřeba také nepominout naději. I odsouzený je vystaven nejistotě, která je přímo úměrná délce trestu. Ať už se jedná o jeho osobní život, např. zda jej během doby výkonu trestu neopustí přítelkyně, přátelé, rodina, nebo o otázky další budoucnosti po výkonu trestu ve vztahu k zaměstnání, bydlení, zázemí apod. Oba typy vězňů se navíc v případě přijetí a zpracování viny musí se svojí vinou vyrovnat. To vše jsou témata, jež je potřeba zpracovat a bez zřetele k naději by to bylo prakticky nemožné. Nadějí však musí být vyzbrojen i jedinec, který se poskytování duchovní péče rozhodl věnovat své úsilí (srov. 1 Sol 5,8). Pokud sám neprožívá zkušenost naděje ve svém životě z víry, jen velmi těžko k ní dokáže povzbuzovat své svěřence.⁴⁴

Dalším „prostorem“, v němž lze hledat východiska pro duchovní péči, je proces, kterému je podroben každý vězeň, a sice tzv. prisonizace. Tímto pojmem je označováno adaptování se na vězeňské prostředí. Jde o „proces psychologické přeměny svobodného člověka ve vězně.“⁴⁵ V jeho rámci dotyčný jedinec současně poznává pravidla a předpisy instituce, včetně neformálních pravidel, hodnot, zvyků a celkové kultury vězení.

⁴² Srov. MITÁŠ: op. cit. 28.

⁴³ Srov. Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995, 1818.

⁴⁴ Srov. OPOČENSKÁ: op. cit. 57.

Počátky prisonizace nacházíme v průběhu výkonu vazby, kde působí nejsilněji, a s jejími vlivy se setkáváme až do konce výkonu trestu odnětí svobody. Na tento proces lze nahlížet ze dvou úhlů pohledu, a sice jako na nebezpečí kriminalizace jedince, kdy dochází k postupné přeměně vnímání konvenčního hodnotového systému, druhým úhlem pohledu je pak psychohygienické hledisko, kdy je prisonizace vnímána jako cesta vězně, jak se se svým uvězněním vyrovnat s co nejmenšími psychickými, ale někdy i fyzickými následky.⁴⁶ Vezme-li osoba poskytující duchovní péči v potaz i tento proces, nebude pro ni příliš obtížné pochopit, proč vězni často jednají jinak, než by jednal člověk stojící na druhé straně mříží, ať již se přitom jedná o účelové jednání nebo o těžko pochopitelné reakce na podněty okolí. Tlumení negativních aspektů prisonizace ve smyslu zmenšování nebezpečí z definitivního akceptování vězeňského způsobu života je pak součástí účelu výkonu vazby i výkonu trestu odnětí svobody. Pro pastorační péči znamená zároveň výzvu, na kterou je třeba vhodně reagovat. Opět se zde otevírá prostor pro hlásání radostné zvěsti o možnosti k obrácení a odpuštění, o možnosti nového začátku. Rovněž témata týkající se pomoci při hledání kořenů skutečných hodnot mohou být povzbuzením pro jejich další hledání, hlubší promýšlení a udržení i v prostředí, které má tendenci vést k jejich opouštění.

S ohledem na výše uvedené je na místě též otázka, zda je vůbec člověka možné převychovat. Rodiče či vychovatelé se snaží vychovávat již malé dítě. Ale dospělá osoba, která má své způsoby chování, vžitě struktury, návyky, rodinné zvyklosti apod.? Proto, aby člověk dokázal změnit od základu své dosavadní způsoby jednání a konání, potřebuje:

- prožít krizi dosavadního systému (zklamání z konzumu, zklamání v lásce, prázdnota života ze dne na den),
- mít dostatečně silný motiv (změnit se pro „někoho“, zjistit, že nemůže dosáhnout kýženého cíle stávajícím způsobem života – zaměstnání = peníze),
- poznat nové hodnoty tvořící smysl života – cíl (náboženství, obrácení),

⁴⁵ HÁLA: op. cit., 32.

⁴⁶ Srov. tamtéž, 32 – 33.

- objevit dostatečně nosný příklad a rezonovat s ním (chybí životní vzory!).⁴⁷

Duchovní poté může odsouzenému ukázat nové hodnoty tvořící obrácení a nové nasměrování. Můžeme říci, výhodou křesťanství je, že vina a hřích v něm nemají poslední slovo. Upřímná lítost nad spáchanými činy a možná náprava nabízí vyrovnání se s vinou a hříchem spolu se smířením se sebou samým a s Bohem. To je velice optimistický scénář, uznání viny – obrácení, ale Bůh svobodně v každé době rozhoduje o tom, komu, jak, kdy a kde se dává poznat.

Církev chce v současnosti ve věznicích zprostředkovat radostné poselství osvobození. Jak již bylo řečeno výše, ve vězení se nacházejí lidé, jejichž situace nemůže být církvi lhostejná, a pobyt ve vězení také může být příležitostí k obrácení. I proto je duchovní péče o odsouzené senzitivním polem pastoračních styků církve.⁴⁸

3.5 Specifika pastorační služby ve věznicích

Ve všech tzv. pomáhajících povoláních má prvořadý význam vztah mezi klientem a pomáhajícím profesionálem. Základem je vzájemná důvěra a osobnost pomáhajícího. To platí i ve vztahu mezi duchovním a uvězněným, ale přesto má duchovní služba ve věznicích svá specifika. Duchovní přichází do uzavřeného světa vězeňských cel, kde se buď stýká s konkrétním člověkem, který od něj nic nežádá a odmítá ho, nebo působí trochu jako psycholog, který naslouchá, ale zároveň jako ten, který i sem přináší evangelium. Každý vnímá duchovního jinak, ale již ze své pozice mají mnozí uvěznění k duchovnímu určité předporozumění.

Do vězení přichází duchovní s tím, že chce pomoci. I zde slouží pro konkrétního člověka a také pro společenství, které se zde schází. Podobně jako u mnoha dalších pomáhajících profesí své povolání nebere duchovní jen jako přínos peněz, ale jako poslání. Dobrá vůle však může být dost

⁴⁷ Srov. PIVONKA: op. cit.

⁴⁸ Srov. Die Deutschen Bischöfe, „Denkt an die Gefangenen, als wäret ihr mitgefangen“, Der Auftrag der Kirche im Gefängnis, http://www.dbk.de/imperia/md/content/schriften/dbk1a.bischoefe/db_84.pdf, 5.

často zneužita. Někteří uvěznění berou kontakt s duchovním jako možnost určitých výhod, např. častější návštěvy duchovního, možnost tematických společných vycházek apod. Velmi často se také stává, že odsouzení vypravují srdcervoucí životní příběhy. „K dosažení svého cíle jsou ochotni předstírat i jistou zbožnost a podrobit se určitému církevnímu vyučování.“⁴⁹ Zde musí být duchovní prozíravý a umět „přečíst“ daného člověka. Ukázat mu, že jej skutečně neodsuzuje, nýbrž mu nabízí pomoc, ovšem jen a pouze v mezích svých oprávnění, a zejména mu chce pomoci na cestě k životu z evangelia. Dalším nebezpečím vztahu mezi duchovním a odsouzeným je přílišné připoutání se ze strany odsouzeného, ale i ze strany duchovního. Již na prvopočátku musí být dány zřetelné hranice. Hlavními problémy u všech pomáhajících povolání je to, že pracovník bere záležitosti a problémy daného člověka za své vlastní. Jedná se o tzv. splývání, tzn. potřebu, aby mne klient potřeboval - proto, abych se necítil sám. Proti splývání se může pracovník chránit netečností, což představuje další problém. A konečně zcela běžnou starostí je, jak uhájit svoji hranici vůči manipulaci ze strany klienta. Zde přichází ke slovu asertivita.⁵⁰ Právě manipulace ze strany uvězněných bývá velice častým jevem za účelem snah o získání jistých výhod, anebo přivedení k nestandardním postupům ve prospěch vězněného. K tomu lze dodat, že i v tomto ohledu mnohé vystihl P. Řezáč již v 19. století se svými požadavky na vězeňské duchovní, které byly popsány výše.⁵¹ Uvedená specifika jsou v mnoha případech aplikovatelná jak na péči o odsouzené, tak i celkově na vězeňské prostředí jako takové. Je však třeba dodat, že ve výkonu vazby se setkáváme s určitými odlišnostmi, o nichž bude pojednáno níže.

⁴⁹ KAČENOVÁ: op.cit., 11.

⁵⁰ KOPŘIVA Karel: Lidský vztah jako součást profese, Praha: Portál, 1997, 78-79.

⁵¹ Viz 3.

3.6 Specifika pastorační péče ve výkonu vazby

Péče o vězně ve výkonu vazby pro duchovního znamená, že i on musí zohlednit skutečnost, že má před sebou člověka, který je dosud v očích zákona nevinný a může jím být i ve skutečnosti. V přístupu k takovému vězni je proto i menší možnost pracovat s fenoménem viny a vést k jejímu vyznání a vyrovnání se s ní, jako tomu může být ve výkonu trestu. Výjimkou by snad mohly být situace, kdy se sám obviněný přizná ke skutku, za nějž je stíhán, a touží po odpuštění v rámci svátosti smíření. Nebylo by ale neobvyklé, že by vězeň po takovém vyznání před soudem dál využíval možnost nevyprávět nebo nevyprávět pravdu, jež je mu dána zákonem.

Při poskytování duchovní péče obviněným je duchovní často vnímán jako určitý ostrov jistoty. Je někým z venku, kdo má o obviněného zájem a je schopen jej přijmout nebo vyslechnout. V prostředí výkonu vazby pro to vznikají podmínky díky již zmíněné nejistotě, které je obviněný vystaven, a rovněž díky jisté míře neprostupnosti informací mezi obviněným a jeho okolím, což souvisí s vazebními omezeními v zájmu zdárného průběhu šetření.⁵² Setkání s duchovním je v tomto případě příležitostí pro opuštění prostředí cely a možností zkusit něco jiného, nebo hledáním pomoci v řešení svých vztahových problémů s blízkými venku. Duchovní je pak vnímán jako někdo, komu se lze svěřit. Možnost pobytu mimo celu je za předpokladu, že nedojde k ohrožení vazebních omezení, obecně kvitována. Vězeňský kaplan má v tomto ohledu i velkou příležitost pomoci při naplňování účelu výkonu vazby, pokud připravuje a realizuje pro obviněné program na dostatečně odborné úrovni a dokáže-li jím zaujmout.

Při individuální péči se může stát, že obviněný požádá z důvodu zmíněné horší prostupnosti informací o předání zprávy někomu z příbuzných. Zde se dotýkáme oblasti, kde není snadné dát návod pro správné rozhodnutí, jak v takovém případě postupovat. Pro obviněného je izolace plynoucí z výkonu vazby značně stresujícím faktorem. Obdobně i pro jeho blízké může být tato situace velmi tíživá a psychicky náročná.

⁵² Zvlášť citelná je tato neprostupnost u obviněných s vazebními omezeními dle § 67 písm. b) Trestního zákona, kde veškerá korespondence podléhá kontrole vyšetřovatele, který na její provedení má lhůtu 14 dní.

V souvislosti s tím se pak nabízí myšlenka pomoci jemu i jeho příbuzným. Je nutné v tomto směru upozornit, že v případě jakéhokoli nepřípustného kontaktu s okolím obviněného to může být považováno za nedovolený styk, popřípadě maření průběhu vyšetřování. To by mělo pravděpodobně negativní vliv na možnosti dalšího působení duchovního mezi vězni. U obviněného pak však hrozí dokonce možnost dalšího trestního stíhání včetně vyšší délky uděleného trestu odnětí svobody. Proto je z odborného hlediska důrazně doporučováno zejména nepředávat žádné dopisy nebo předměty a nevyřizovat doslovné vzkazy. V doslovném znění vzkazu totiž může u protřelejších vězňů jít o kódovanou zprávu, a proto se v případě kladného rozhodnutí doporučuje pouze podat obsah sdělení.⁵³ Svůj význam má také již zmíněná spolupráce se zainteresovanými zaměstnanci věznice, která mimo jiné pomáhá při zhodnocení míry účelovosti jednání obviněného. Poté lze lépe hledat vhodnou cestu pro řešení konkrétní situace. Vězni si totiž poměrně rychle osvojují způsob, jak komunikovat s jednotlivými zaměstnanci věznice, a nezřídka se staví do světla, o jakém se domnívají, že je žádoucí pro snazší prosazení jejich žádosti. Čím zkušenější vězeň je, tím jsou tyto způsoby propracovanější a skrytější. Právě proto je vhodné spolupracovat s dalšími zaměstnanci, neboť se pak snáze zjistí například to, že už se svojí záležitostí několikrát nepochodil u kompetentnějších zaměstnanců a pouze hledá jiný způsob, jak by mohl dosáhnout cíle. S různou mírou účelového jednání vězňů je nutné při péči o ně počítat, avšak nelze ji neuváženě odsuzovat. Pobyt ve vězení a zvláště ve výkonu vazby svými podmínkami k tomuto způsobu jednání přispívá.⁵⁴

Duchovní péče o obviněné je hodnocena jako složitější než ve výkonu trestu odnětí svobody, o to však potřebnější a vzácnější.⁵⁵ Nelze zde sice pracovat se zákonem vytyčenou účastí na nápravě vězně ani se zabývat otázkou viny s ohledem na rozsudek za daný trestný čin. Jak již bylo pojednáno výše, otevírá se však v nejistotě, již obviněný prožívá, prostor pro citlivou duchovní péči s možností naznačení a společného hledání cest, jak z dané situace najít správné východisko.

⁵³ Srov. MITÁŠ: op.cit., 31.

⁵⁴ Srov. tamtéž, 32.

⁵⁵ Srov. tamtéž.

Na závěr kapitoly můžeme konstatovat, že jsme se seznámili s požadavky na pastorační ve vězeňském prostředí a našli argumenty, proč věnovat péči lidem ve vězení. S ohledem na rozdíly mezi odsouzenými a obviněnými a na prostředí, ve kterém je o tyto skupiny pečováno, jsme našli východiska, na kterých lze při poskytování duchovní péče vězňům stavět. Také jsme se seznámili se specifiky pastorační mezi vězňami s ohledem na požadavky kladené na duchovní a na úskalí, s nimiž se lze při pastorační vězňů setkat. V následující kapitole se budeme věnovat dokumentům, které duchovní péči v prostředí vězení upravují.

4 DOKUMENTY UPRAVUJÍCÍ DUCHOVNÍ PÉČI VE VS ČR, PŘEDSTAVENÍ A ANALÝZA

Dříve než bude blíže pojednáno o vězeňské duchovní péči z hlediska dokumentů upravujících její činnost, dovolíme si malou rekapitulaci a rozšíření toho, co jsme se o této službě dosud dozvěděli. Současná realizace duchovní péče ve věznicích vyplývá ze vzájemné součinnosti mezi občanským sdružením Vězeňská duchovenská péče a profesionální Vězeňskou duchovní službou organizovanou na základě příslušných předpisů po linii Vězeňské služby ČR.

4.1 Vězeňská duchovenská péče

Vězeňská duchovenská péče je dobrovolným občanským sdružením. Členem se může stát fyzická osoba starší 21 let, která byla vedením své církve pověřena k výkonu duchovní péče ve věznicích. Jako podíl VDP na spolupráci lze pak mimo jiné uvést zavedenou praxi doporučování zájemců o výkon této služby z řad duchovních i laiků, na jehož základě se vězeňská služba rozhoduje pro udělení povolení ke vstupu do věznic a případně i pro uzavření pracovního poměru. Pro uzavření pracovního poměru je doporučení ze strany VDP dokonce nutnou podmínkou, bez níž nelze pracovní poměr uzavřít. Dále se jedná o pořádání nástupních kurzů pro všechny zájemce o duchovní službu ve věznicích se zaměřením na orientaci v této oblasti. V neposlední řadě je nutné uvést součinnost předsedy VDP s hlavním kaplanem VDS při sledování spolupráce vězeňských kaplanů se členy VDP a rovněž se všemi dobrovolnými pracovníky státem registrovaných církví a náboženských společností. Významné je také členství předsedy VDP v komisi pro duchovní službu v rámci VDS. Tato komise je zřízena pro řešení koncepčních otázek a zásadních jednání týkajících se duchovní služby.⁵⁶

⁵⁶ Srov. Nařízení GR VS ČR č. 18/1999, kterým se vyhláší Dohoda o duchovní službě. Celé znění viz příloha.

4.2. Vězeňská duchovní služba

Vězeňská duchovní služba je na rozdíl od VDP organizační součástí vězeňské služby, v čele s hlavním kaplanem podřízeným I. náměstkovi generálního ředitele vězeňské služby. V jejím rámci jsou vytvořena tabulková místa zástupců a asistentů hlavního kaplana a také místa kaplanů ve věznicích. Všichni členové VDS jsou v pracovním poměru k vězeňské službě s různou mírou úvazku. V rámci vzdělávání zaměstnanců jsou vězeňskou službou ve spolupráci s VDP pro tyto zaměstnance pořádány vzdělávací kurzy. K duchovní službě ve věznicích je třeba ještě zmínit osoby dobrovolně zajišťující duchovní péči, které jsou k tomu pověřeny státem registrovanou církví nebo náboženskou společností. Jejich působení je kromě zákonných norem ošetřeno koordinací ze strany kaplanů pověřených výkonným výborem VDP a rovněž i součinností jednotlivých kaplanů ve věznicích, jež je zakotvena v jejich pracovní náplni.⁵⁷

4.3 Právní rámec duchovní péče – představení a analýza

Na poskytování duchovní péče ve věznicích se vztahuje několik zákonů a dalších norem. Na prvním místě je to zákon o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb., jehož úkolem je praktické uplatnění ústavního práva každého občana na svobodu náboženského vyznání. Zmíněný zákon přiznává v § 7 odst. 1 písm. b) zvláštní právo církví a náboženských společností, které mají příslušný stupeň registrace, na pověřování osob k výkonu duchovenské činnosti v místech výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody.

Dalšími významnými normami pro tuto oblast jsou zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. ve znění pozdějších předpisů, vyhláška MS ČR č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů a zákon o výkonu vazby

⁵⁷ Srov. Nařízení GR VS ČR č. 27/2001 o organizaci duchovní služby ve VS ČR.

č. 293/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody obsahuje v § 20 výčet možností pro působení církví a náboženských společností v souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody:

Církev se může podílet na naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovní služby zejména:

- a) konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených,
- b) individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,
- c) vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,
- d) zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,
- e) pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců,
- f) při přípravě odsouzených k jejich propuštění,
- g) dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu trestu.⁵⁸

O podmínkách, které musí splňovat osoba vykonávající ve věznici duchovní službu, se dozvídáme z vyhlášky MS ČR č. 345/1999 Sb. a jde zde jednak o pověření k této činnosti ze strany vedení příslušné registrované církve nebo náboženské společnosti a jednak o souhlas ředitele příslušné věznice s působením dotyčné osoby.⁵⁹

V podmínkách výkonu vazby je duchovní péče upravena v § 15 zákona o výkonu vazby, kde je uvedena její konkrétní náplň:

Církev se může podílet na poskytování duchovní služby obviněným

- a) individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,
- b) konáním bohoslužeb pro zájemce z řad obviněných,
- c) vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,
- d) zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,
- e) po dohodě s ředitelem věznice dalšími vhodnými formami přispívajícími k uplatnění práva obviněného svobodně projevovat své náboženství nebo víru.

⁵⁸ Srov. zákon 169/1999 Sb. § 20 odst. 5.

⁵⁹ Srov. Vyhláška MS ČR 345/1999 Sb. § 2 odst. 1.

V souvislosti s vytvořením občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče byla již zmíněna tzv. „Dohoda o duchovní službě“, jež byla podepsána v roce 1994. Smluvními stranami byly Vězeňská služba ČR, Ekumenická rada církví a Česká biskupská konference. Součástí legislativy vězeňské služby se stala prostřednictvím zakotvení v Nařízení generálního ředitele (dále jen „NGŘ“) č. 3/1994. Od té doby byla dohoda dvakrát novelizována NGŘ č. 18/1999 a NGŘ 2/2001.

Podíváme-li se do dokumentu blíže a pomineme-li pasáže zabývající se čistě organizačními záležitostmi, najdeme ustanovení, na jejichž základě si můžeme o VDP učinit následující představu.

- VDP je postavena na principu vzájemné ekumenické spolupráce. Jak jsme se dozvěděli výše, byly kladně oceňovány z dnešního hlediska spíše náznaky spolupráce křesťanů různých vyznání již v díle P. F. J. Řezáče.⁶⁰ Pro současnost má tento způsob spolupráce význam v tom, že v době, kdy jsou křesťané rozdělení na obrovské množství různých konfesí, jsou přesto schopni vytvořit společnou organizaci, kde je ve středu zájmu služba uvězněnému bližnímu v duchu evangelia. Spolupráce na službě člověku v jeho potřebách, dosažené pozitivní výsledky, ale i společně překonané překážky a obtíže, v neposlední řadě pak navázané vzájemné kontakty a často i profesní přátelství, to vše může do budoucna pomoci připravit podmínky k překonání smutné skutečnosti rozdělení křesťanů.

- V otázce vytváření vhodných podmínek pro duchovní a pastorační činnost je zdůrazněna spolupráce s vězeňským personálem na všech úrovních, zejména však s vězeňskými kaplany coby prostředníky této spolupráce.

- Stran péče o uvězněné je nastíněn podíl na uplatňování zvláštních výchovných postupů, podíl na přípravě odsouzených před propuštěním na svobodu a celkové, vhodnými formami uskutečňované napomáhání k dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody, jakož i podíl na nápravně výchovné péči u odsouzených.

Výše uvedené okruhy způsobu činnosti VDP pro nás představují vymezení stěžejních oblastí působení. Úkolem dokumentu je zakotvení

⁶⁰ Viz 4.

činnosti VDP v prostředí věznic a vazebních věznic do legislativy VS ČR a stanovení jejích pravidel.

Problematice profesionální vězeňské duchovní péče je věnováno nařízení generální ředitelky VS ČR č. 27/2001 o organizaci duchovní služby. V tomto dokumentu je vymezen okruh osob, které poskytují ve vězeňské službě duchovní službu, a způsoby, jak mohou k této službě získat oprávnění. Dále jsou v něm stanovena práva a povinnosti jednotlivých funkcí v rámci profesionální vězeňské duchovní služby, včetně vymezení její organizační struktury. Dokument je výsledkem snahy o vytvoření profesionální duchovní služby iniciovaný Bohdanem Pivoňkou v roce 1996.

O všech uvedených dokumentech můžeme říci, že adekvátně odpovídají požadavkům na dostupnost duchovní péče stanoveným ve Standardních minimálních pravidlech OSN pro zacházení s vězni a v Evropských vězeňských pravidlech.⁶¹ Je to výsledek změny politického uspořádání po roce 1989, na jejímž základě byly tyto požadavky do českých zákonů přijaty včetně požadavků Listiny základních lidských práv a svobod. V jejich uplatňování měl předchozí politický režim značné rezervy,⁶² ačkoli navenek s jejich obsahem a dodržováním deklaroval souhlas, za což byl v minulosti oprávněně kritizován.⁶³ Naštěstí se v dnešní době se záměrným opomíjením těchto norem ze strany státu nesetkáváme, a proto je možné učinit si o duchovní péči představu i na základě výše zmíněných právních norem a vnitřních předpisů.

K představení a rozboru dokumentů týkajících se duchovní péče v prostředí věznic a vazebních věznic považujeme nyní za vhodné posoudit stav této služby na základě toho, co lze z hlediska východisek a podnětů považovat za závazné minimálně pro ty, kteří takto slouží jako duchovní pověření katolickou církví.

⁶¹ Srov. Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni: čl. 41; Evropská vězeňská pravidla: čl. 46, 47.

⁶² Srov. MITÁŠ: op. cit. 21.

⁶³ Srov. <http://www.charta2007.cz/index.php?sh=dokum/2>; http://institut.vscr.cz/clanky/?cl_id=16, čl. 8, (15.1.2008).

5 DUCHOVNÍ PÉČE Z HLEDISKA KONCILNÍCH A POKONCILNÍCH DOKUMENTŮ

5.1 Výchozí bod porovnání – stanovy VDP

Za vhodný výchozí bod pro realizaci vytyčeného posouzení volíme dokument, ve kterém jsou vymezeny priority při službě ve vězeňském prostředí. Jedná se o Stanovy Vězeňské duchovenské péče. Za podstatná kritéria pro zamýšlené porovnání pak považujeme následující body stanov:

- Preambule stanov připomíná, že evangelium vybízí ke službě všem lidem v jakékoli nouzi. Mezi ně patří též vězni i přes skutečnost, že jsou zodpovědní za porušování zákonů. Služba je pojata z pozice přiznání, že jsme před Bohem všichni stejní viníci ať jako vězni, či jako ti, kteří slouží při duchovní péči. V tom nacházíme motiv společenství s nimi vyjádřený obrazem stání „vedle nich“ a plyne z něj dělení se o znalost „skutečnosti Božího odpuštění“. To se uskutečňuje vedením k „uznání vlastní viny“, pomocí při nesení jejich břemena a „přinášením zvěsti o Boží milosti a možnosti nového začátku“.⁶⁴

- Jedním z charakteristických bodů je pak spolupráce a vzájemná tolerance církví a náboženských společností v ekumenickém duchu spolu s udržováním „těsných vztahů s Ekumenickou radou církví v ČR a Českou biskupskou konferencí“. Ekumenické spolupráci je skutečně přiznána velká důležitost, což se odráží i v povinnosti členů VDP „udržovat dobré a ekumenické vztahy k ostatním členům.“⁶⁵

- Poslední oblastí pro posouzení jsou vytyčené cíle, kde můžeme vidět, že se VDP ve službě nechce omezovat pouze na vězně, nýbrž i na jejich rodiny, vězeňský personál, bývalé vězně a také na oběti trestné činnosti.⁶⁶

Tato vybraná ustanovení lze dle našeho úsudku považovat za reprezentativní pro představu o činnosti a hlavních cílech VDP při

⁶⁴ Srov. Stanovy vězeňské duchovenské péče: op. cit. 2.

⁶⁵ Srov. tamtéž, 2, 5.

⁶⁶ Srov. tamtéž, 2 – 3.

poskytování duchovní péče. Nyní se nám nabízí možnost přejít od základního dokumentu VDP ke srovnání s těmi dokumenty katolické církve, které považujeme za směrodatné v oblastech, kde je poskytována pomoc potřebnému člověku a tím i v oblasti duchovní péče o vězně.

5.2 Koncilní a pokoncilní dokumenty

Čteme-li preambuli stanov, nabízí se nám podobnost s 1. článkem pastorální konstituce *Gaudium et spes*. Při bližším zamyšlení se nad jejím obsahem není nadnesené říci, že je v těchto dvou textech jinými slovy vyřčeno totéž. Ve středu zájmu Kristových učedníků jsou dle 1. článku zmíněné pastorální konstituce lidé „zvláště chudí a všichni, kteří nějak trpí“. To můžeme považovat za obdobu služby všem lidem v jakékoli nouzi, jak o ní hovoří stanovy. Ve stanovách přítomný motiv společenství s vězni, vyjádřený obrazem stání „vedle nich“, najdeme v 1. článku konstituce ve vyjádření o společenství Kristových učedníků v radosti a naději, smutku a úzkosti s těmi, kdo jsou zde ve středu zájmu. Jako o posledním bodu pro srovnání těchto dvou textů můžeme hovořit o shodě v přijetí zvěsti o spáse spolu s výzvou k jejímu zvěstování, jak je uvedeno v konstituci, a ve vědomí o skutečnosti Božího odpuštění s přinášením zvěsti o Boží milosti, jak je nacházíme ve stanovách.

V konstituci *Gaudium et spes* pak nacházíme i oporu pro spolupráci s odloučenými bratry.⁶⁷ Je sice uváděna v souvislosti s plněním úkolů v mezinárodním společenství, to však neznamená, že musí být úzce vztahována pouze na toto pole působnosti. Všude, kde je v centru zájmu pomoc člověku a péče o obecné blaho, je taková spolupráce na místě. Zcela v duchu poselství konstituce je i snaha neomezovat se v souvislosti s duchovní péčí ve vězeňském prostředí pouze na vězně, ale na všechny, kteří jsou touto problematikou zasaženi.

V porovnání k věroučné konstituci *Lumen gentium* můžeme v tom, co je nám o duchovní péči o vězně již známo, najít pozitivní odpovědi

⁶⁷ DRUHÝ Vatikánský koncil: *Gaudium et spes*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, 90.

na poslání církve zahrnovat láskou „všechny postižené lidskou slabostí.“⁶⁸

Dekret 2. vatikánského koncilu o ekumenismu hovoří v článku o spolupráci s odloučenými bratry o povinnosti „společným úsilím ve vzájemné úctě vydávat svědectví naší naději“.⁶⁹ Společnou činnost křesťanů z různých církví na poli péče o vězně zastřešenou společnou organizací, která za dobu svého působení vykazuje pozitivní výsledky, můžeme považovat za plně odpovídající tomuto požadavku.

V souvislosti se skutečností, že na poskytování duchovní péče mají podíl i laici, nabízí se též porovnání s posynodálním apoštolským listem *Christifideles laici*. Ten vybízí laiky, aby překonali rozpor mezi evangeliem a jejich vlastním životem a dosáhli v každodenním životě, v rodině, v práci, ve společnosti životní jednotu.⁷⁰ Snaží se ukázat laikům praktický soulad mezi evangeliem a povinnostmi každodenního života, aby vydávali skvělé a přesvědčivé svědectví o Kristu.⁷¹ Odraz těchto výzev nacházíme v preambuli Vězeňské duchovenské péče. Můžeme tedy říci, že i tento dokument je při vězeňské duchovní péči naplňován.

Na závěr této kapitoly se po porovnání výše vymezených bodů Stanov vězeňské duchovenské péče a uvedených dokumentů katolické církve neobáváme tvrdit, že se jedná o styčné body mezi těmito dokumenty, které ačkoli vznikly v různém prostředí i době, prokazují to, že se duchovní péče ve vězeňském prostředí realizuje v jejich duchu.

⁶⁸ Srov. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: *Lumen gentium*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, 8.

⁶⁹ Srov. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: *Unitatis redintegratio*, (ze dne 21. listopadu 1964), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, 12.

⁷⁰ Srov. JAN PAVEL II.: *Christifideles laici*: O povolání a poslání laiků v církvi a ve světě, (ze dne 30. prosince 1988), Praha: Zvon, 1996, 61.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo představení činnosti Vězeňské duchovenské péče a Vězeňské duchovní služby jako naplňování pastorační činnosti v širším slova smyslu. K uvedenému cíli jsme dospěli načrtnutím dějinné kontinuity duchovní péče o uvězněné, kde bylo v první kapitole poukázáno na etapu historie, ve které lze takovýto způsob duchovní péče nalézt, a zároveň byla od této etapy nastíněna historie duchovní péče o vězně na území dnešní ČR do současnosti. V ní jsme se seznámili s úspěchy na poli působení duchovní péče v rámci vězeňství, jež nacházíme ve výsledcích práce P. Josefa Řezáče, jeho pokračovatelů redemptoristů ve Svatováclavské trestnici a boromejek v Řepích. V těchto výsledcích nacházíme takový způsob působení duchovních, který se promítl do zlepšení celkového obrazu vězeňství dané doby a svým odkazem dokonce i do současnosti. Přes méně výrazná období a dobu úplného potlačení duchovní péče ve vězeňství jsme se pak seznámili s procesem jejího obnovení a se vznikem Vězeňské duchovenské péče a Vězeňské duchovní služby.

Druhá kapitola nám představila vývoj vězeňství po roce 1989. Nejprve jsme se seznámili s procesem transformace vězeňství, ve kterém bylo poukázáno na význam humanizace při posilování míry odborného zacházení s vězni, jež souvisí i s obnovením duchovní péče. Dále bylo pojednáno o výkonu trestu odnětí svobody podle typů věznic, kde se trest dle míry závažnosti spáchaných trestných činů vykonává, o jeho účelu a o programech zacházení coby způsobu jeho komplexního naplňování. Na závěr kapitoly byla představena problematika výkonu vazby v porovnání s výkonem trestu odnětí svobody.

Tyto výchozí informace nám pomohly připravit půdu pro pojednání o specifických požadavcích na pastorační činnost ve vězeňském prostředí, kterému byla věnována třetí kapitola. V ní byl nejprve vymezen pojem pastorační činnosti, poté zde bylo vysvětleno, proč patří duchovní péče o vězně do pastorační

⁷¹ Srov. tamtéž, 61.

činnosti v širším slova smyslu. Dále zde byly předloženy argumenty proč lidem ve vězení věnovat pastorační či duchovní péči. Následně byla porovnána sociální a pastorační péče o vězněné. Přitom jsme poukázali na společná východiska a zdůraznili rozdíl spočívající u duchovní péče v zájmu o spirituální rozměr člověka a o jeho doprovázení v této oblasti. Dále jsme si z křesťanského úhlu pohledu blíže představili člověka, kterému je duchovní péče ve vězení primárně věnována. Na tomto základě jsme si naznačili možná východiska pro pastorační péči vězňů s ohledem na rozdíly mezi odsouzenými a obviněnými včetně vlivu prostředí, ve kterém se tyto skupiny nacházejí. Na závěr kapitoly jsme se seznámili se specifiky pastorační péče mezi vězni s ohledem na požadavky kladené na duchovní a na úskalí, se kterými se lze při pastorační péči vězňů setkat.

Ve čtvrté kapitole jsme věnovali pozornost dokumentům, které upravují duchovní péči ve vězeňském prostředí z hlediska právních předpisů a vnitřních předpisů vězeňské služby. Nejprve byly shrnuty dosavadní informace o Vězeňské duchovenské péči a Vězeňské duchovní službě a jejich činnost byla popsána ve světle praktického uplatňování příslušných zákonů a předpisů. Seznámili jsme se s tím, jak jednotlivé zákony, vyhlášky a vnitřní předpisy vězeňské služby duchovní péči upravují a jak nám naznačují rozdíly týkající se duchovní péče ve výkonu trestu a ve výkonu vazby.

V závěrečná páté kapitole jsou posouzeny a vyhodnoceny získané poznatky o duchovní péči ve vězeňském prostředí z hlediska koncilních a pokoncilních dokumentů, jež lze k pastorační péči v tomto prostředí vztahovat. Pro těsnou souvislost mezi působením Vězeňské duchovenské péče a praktickou realizací duchovní péče o vězně byly pro tento účel použity její stanovky. Porovnáním s vybranými koncilními a pokoncilními dokumenty jsme dospěli k závěru, že se vězeňská duchovní péče realizuje v jejich duchu. V souvislosti se zjištěním výrazné shody preambule stanov Vězeňské duchovenské péče s prvním článkem pastorální konstituce *Gaudium et spes* si můžeme dovolit následující závěrečné konstatování. Preambule stanov se v motivaci pro duchovní péči o vězně odvolává na evangelium a jeho výzvy ke službě všem lidem, kteří jsou v jakékoli nouzi. Otevřenost těmto výzvám evangelia je společným znakem pro oba uvedené

texty, a ačkoli vznikly v různých protředích i dobách, právě ona otevřenost je příčinou, že vybízí k téže aktivitě při pomoci potřebnému člověku. Pokud bude v duchovní péči o vězně tato otevřenost i nadále přítomna v praxi, bude stále oslovovat jak potřebné lidi, tak okolní společnost a může přinášet i další pozitivní výsledky svojí výraznou ekumenickou spoluprací.

PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY:

Pramenná:

BAJCURA Lubomír: Tři výročí spolupráce s boromejkami, in: České vězeňství 6 (2004).

Bible, český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 1995.

Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

JAN PAVEL II: Apoštolská exhortace Pastores dabo vobis, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993.

JAN PAVEL II.: Posynodní apoštolský list *Christifideles laici*: O povolání a poslání laiků v církvi a ve světě, (ze dne 30. prosince 1988), Praha: Zvon, 1996.

KAČENOVÁ Jiřina, Byl jsem ve vězení a přišli jste za mnou..., Písemná práce k farářské zkoušce, Synodní rada Českobratrské církve evangelické v Praze, Znojmo: 2000.

Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995.

MITÁŠ Václav (ed.): Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby v ČR, 2007.

Nařízení GŘ VS ČR č. 18/1999, kterým se vyhláší Dohoda o duchovní službě.

Nařízení GŘ VS ČR č. 27/2001 o organizaci duchovní služby ve VS ČR.

OPOČENSKÁ Irena: Pastorační péče ve věznicích z pohledu pastorujících (absolvenská práce Evangelická akademie, vyšší odborná škola sociální práce) Praha 2007.

STANOVY VDP schválené členskou schůzí VDP 29. 1. 2004 v Praze a doplněné členskou schůzí VDP 30.3.2006 v Praze.

Vyhláška MS ČR 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby.

Zákon č. 555/1992 Sb. o vězeňské a justiční strážní.

Zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody (znění do 30.6.1973).

Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon.

Sekundární:

FISCHER Ondřej, MILFAIT René (ed.): Etika pro sociální práci, manuskript příspěvku pro připravovanou učebnici, Praha: Jabok – Portál, 2008.

HÁLA Jaroslav: Teorie a praxe vězeňství I., České Budějovice: ZSF JČU, 1996.

KOPŘIVA Karel, Lidský vztah jako součást profese, Praha: Portál, 1997.

MECLOVÁ Kamila: Rozvoj vězeňského systému v ČR,
http://ad.vscr.cz/news_files/05_Meclova.doc, (20.12.2007).

MILFAIT René, Dítě jako zboží v prostituci. Perspektivy teologicko-etické reflexe, (disertační práce obhájena na KTF UK) Praha: 2007.

MILFAIT René: „Na horu a z hory“ – pastorec v oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí, Praha: KTF UK, 2006.

OPATRŇÝ Aleš: Pastorec v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

OPATRŇÝ Aleš: Pastorační péče v méně obvyklých situacích, Část I., studijní texty, Praha: KTF UK, 2001.

PIVOŇKA Bohdan, Koncept přednášky: Je člověk (pře)vychovatelný?,
<http://www.klubslunicko.cz/slunce/ot1.htm>, (3.4.2007).

Právní rámec duchovní služby v rámci VS ČR, <http://www.vdpcr.eu/> (2.4.2008).

Památník Pankrác (průvodce expozicí Vězeňské služby České republiky),
http://institut.vscr.cz/clanky/?cl_id=16, (15.1.2008).

Standartní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni: čl. 41; Evropská vězeňská pravidla.

UHLÍK Jan: Minulost Českého vězeňství- Svatováclavská trestnice, in: České vězeňství 1(1993).

UHLÍK Jan: Minulost Českého vězeňství- Svatováclavská trestnice, in: České vězeňství 2(1993).

VDP „Příručka“. Nепublikováno.

Die Deutschen Bischöfe, „Denkt an die Gefangenen, als wäret ihr mitgefangen“, Der Auftrag Der Kirche im Gefängnis,
http://www.dbk.de/imperia/md/content/schriften/dbk1a.bischoefe/db_84.pdf, (12.12. 2007).

Etický kodex sociálních pracovníků České republiky,
<http://sspcr.unas.cz>, (3. 3. 2008).

www.ifsw.org/en (3. 3. 2008).

www.sozialarbeit.at/eticint.htm (10.10. 2005).

<http://sspcr.cz> (3. 3. 2008).

www.ifsw.org/en (3. 3. 2008).

www.sozialarbeit.at/eticint.htm (10.10. 2005).

<http://sspcr.cz> (3. 3. 2008).